

István Vizaknai

Különlenyomat a „Közgazdasági Szemle“ 1912. januári számából.

KSII Könyvtár

0000000337389

Vizaknai Antal. † (1863—1911.)

Egy csöndes, szerény tudóst temettünk a múlt hónapban: Vizaknai Antal ministeri tanácsost, a központi statisztikai hivatal aligazgatóját. Pályafutásának külső sikereit, egyéniségének értékes, nemes tulajdonságait más nekrológok is kiemelték; a mi tisztünk azt nézni, mit használt az elhunyt a statisztikának s a közgazdasági tudományoknak. Ha az itt elmondandókat az olvasó egybeveti Vizaknai aránylag fiatal életkorával, maga is megcsinálhatja a szomorú mérleget, hogy mekkora veszteség tudományunkra ennek az értékes életnek időelőtti kilobbanása.

Nem volt elméleti ember. Nem azért, mintha a kellő alaposágot és tájékozottságot nem szerezte volna meg minden kérdésben, a mivel foglalkozni kezdett, hanem azért, mert a tudós csöndes elmélyedése, a gyakorlati élet hullámverésétől kevésbé érintett elvont kérdések fejtegetése nem elégítette ki az ő gyors cselekvésre, közvetlen alkotásra hivatott temperamentumát. Az igazságokat, a miket fölismert, nemcsak constatálni, hanem megvalósítani akarta; reformmunkásnak született s mindig tevékeny gondolatvilágában egymást kergették az új ötletek. Mire megvalósította az egyiket, érdeklődésének egész erejével és akaraterejének ritka szívósságával fordult már a másik felé.

A statisztikai hivatalban, a hol egyetemi tanulmányainak befejeztével hajlamát s tudós tanárának Láng Lajosnak biztatását követve állást vállalt, éppen alkalmas tér nyílt ebbeli képességeinek kifejtésére. A nagy szervezőt, Keleti Károlyt ekkorra ugyan már kifárasztotta sok küzdelme; de a mellette felnőtt újabb nemzedék, Jekelfalussy József és Vargha Gyula friss erővel állottak oldala mellé s tisztán látták, hogy a változott viszonyok közt a statisztikai hivatal működése és szervezete milyen gyökeres átalakításra szorul. Harmadikul Vizaknai állt melléjük, legfiatalabb és legmerészebb valamennyi közt; még a hivatalos ranglétra legalsó lépcsőjén állt s már a hivatal első, vezető munkaeöri közt tesz számot.

Keleti életében még aránylag szűkebb hatáskörben dolgozott; de már ekkor is érdekes fölvetelt initiált a közigazgatási statistika köréből, melynek töredékes volta nem az ő képességein múlt s éles, polemikus tollal vett részt a közgazdaság és statistika legheterogénebb kérdéseinek vitájában. Ebből az időből valók a jog- és államtudományi oktatás és vizsgálati rendszer reformja tárgyában Apáthy Istvánnal folytatott éles vitája; a közegészségügyi igazgatás reformja érdekében irt cikkei,

R
1986

378728

REV. 1.-10

a mely themához később is visszatért s kedvencz eszméje, az orvosgyakornoki intézmény utóbb meg is valósult; a dohányjövődék bírálatá, a közegészségügyi és halálteki statistika reformja iránt tett javaslatai, árúforgalmunk fejlődéséről írott cikkei, majdnem valamennyi a Közgazdasági (akkor még Nemzetgazdasági) Szemle hasábjain, a mint-hogy később is legtöbbször ezt a folyóiratot kereste föl tanulmányaival.

Mikor Kelcti Károly után Jekelfalussy került a statistikai hivatal élére, Vizaknai szervező talentumának teljes alkalom nyílt az érvényesülésre. Segít tartalomban is fölfrissíteni a hivatal kiadványait, megalkotni a Statistikai Évkönyv kereteit, néhány évvel később pedig havi kiadványok megindítását sürgeti ki. Adatgyűjtéseink számát megszoportítja, a közélet nem egy fontos ágára terjesztvén ki hivatalos statistikánk megfigyelési körét; más, régebben művelt ágak terén pedig mélyreható reformokat kezdeményez. Ezek sorából a népmozgalmi statistikáé az elsőség; ezt szeretettel gondozta, javíltgatta élte végéig. De jelentős munkája a népoktatásügyi statistika újjászervezése s nagyon érdemes kísérletet tett a betegsegélyzőpénztári ügyvitel és statistika reformjára olyképpen, hogy az a munkásstatistikának nyújthatott volna oly becses anyagot, a minővel ma, tizenöt év multával sem rendelkezünk, a nálunk ma is teljesen elhanyagolt morbiditási statistikára adott volna lehetőséget s a pénztárak belső kezelésének is számos praktikus ellenőrzési alkalmat nyújtott volna. Az a néhány betegsegélyző pénztár, a mely önként vállalkozott Vizaknai rendszerének életbeléptetésére, hálásan emlékezett meg annak praktikus és áttekinthető voltáról. Résztvett az árúforgalmi statistika javításában s tervezetet dolgozott ki a magyar halandósági táblák készítésére. Ő kezdeményezte a helynevek törzskönyvezésének ügyét, nagy része jutott az erről szóló törvény megalkotásában s a munkálatok megindítása és helyes mederbe terelése körül is sok az érdeme.

A hivatal ezen tartalmi gazdagodásának megfelelő külső keret is kellett s Jekelfalussy ambitiosus művének, a statistikai hivatal újjászervezésének s az 1897. évi XXXV. t.-cz. megalkotásának nemcsak munkában, de eszmékben is kifogyhatatlan munkatársa volt Vizaknai Antal. A kezdetben nem nagyon népszerű művet, főnökének vasakarata mellett az ő meggyőző dialectikája segített létrehozni s neki jutott a legnagyobb rész a törvény végrehajtása körüli munkákból, az életbeléptető rendeletek egész sorának megtervezéséből s az új alakulás nehézségeivel való megküzdésből. Vizaknai elemében volt ebben a munkakörben. Azt az idealis fölfogását, a mit a statistikai hivatalnak a nemzet életében való nagy fontosságáról táplált s a melynek kedvéért az akadálytalan működés minden attributumával el szeretne volna látni kedves hivatalát, a meggyőződésnek ritka erejével tudta védeni: de fejlett administratív érzéke még se engedte, hogy túlságba ragadtassa magát s az újjáalkotott hivatalt sikeresen illesztette bele az állami gépezetbe.

A míg ezek a reformmunkák folytak, irodalmi működésre legfeljebb csak ezekkel kapcsolatban jutott ideje. Ebből az időből valók Magyarország 1897. évi népmozgalmáról szóló értékes, nagy tanulmánya (hivatalos kiadvány) s a népmozgalmi statistika több kérdését ismertető néhány cikk, valamint emlékiratai a betegsegélyzőpénztárak ügyvitelének és statistikájának újjászervezéséről, továbbá a magyar halandósági táblákról.

Mihelyt azonban hivatalos teendői kissé lélekzethez engedik, egyszerre azzal lep meg, hogy a közgazdasági irodalomnak egészen más terén hallatja komoly és nagyon tartalmas mondanivalóit. A zónatarifa reformjáról s a vasúti személyforgalom fejlesztéséről írt cikksorozatai (1900. és 1902.) annak idején nagy feltűnést keltettek s reformjavaslatait élénken commentálták; a prostitutióról írt nagyobb tanulmányával (1901) pedig ismét a közegészségügyi igazgatás kérdéséhez szólott hozzá eredeti javaslatokkal.

Vizaknai egész egyéniségére nagyon jellemző themáinak e sokoldalúsága. Nem az a lassú fejlődési processus ez, mely akárhány tudósunkat fokozatosan vezetett át pl. a népességi kérdésekről a gazdasági problémák kutatásához, hanem egy rendkívül termékeny, mindig az alkotás lázában égő elmének a csapongása. Érdeklődése egyforma friss és élénk volt a közélet minden ága iránt; a fogyatkozásokat, hiányokat éles kritikai elmével emelte ki, de nem maradt a meddő bírálatnál, hanem ritka leleménnyel találta meg az orvoslás módját is. Hogy a nyilvánosság elé lépjen kidolgozott konkrét javaslatokkal, arra ritkán maradt ideje: de magántársaságban, hivatalos érintkezésben annál bőkezűbben osztotta mindig javításon, reformokon tépelődő elméjének frappáns ötleteit. Legutolsó betegsége alatt, miközben az új népszámlálás terveit csinálta, egyszerre láttam dolgoztatni a belföldi postacsomagforgalom emelésére szolgáló javaslaton s egy gyermeklelapunk szerkesztését illető paedagogiai észrevételeken.

Ebből a bámulatos sokoldalúságból azonban egy emelkedik ki hatalmasan: páratlan statistikai érzéke. Nemcsak tanulmányainak egész sora, nemcsak az alább említendő népszámlálások, nemcsak az a sok adatgyűjtés mutatja ezt, a melyeket megalkotott vagy újjáteremtett, hanem az a virtuóz technika, a mivel a nyers anyagnak minden figyelemreméltó részletét minden szükséges combinációval fel tudta dolgoztatni s tömör, logikus táblákba sorakoztatni.

A hivatalos statistikus feladatának egyik legnehezebb és leghálátlanabb része ez; itt kell megmutatnia, hogy úrrá tud lenni a begyűjtött anyagon s azok közt a korlátok közt, a mit pénz, hely, idő eléje szabnak, a lehető legteljesebbet tudja nyújtani.

Vizaknai mestere volt ennek s feldolgozási terveinek szigorú logikájú, pompásan egymásba fonódó sorozatát ritka könnyűséggel alkotta meg.

Ebben a tekintetben különben kézenk nyoma a statisztikai hivatal egyre több munkáján meglátszik, különösen mióta Jekelfalussy halálával Vargha Gyula, a hivatal új főnöke mellett aligazgatóvá lett s a hivatal adminisztrációjában is nagyobb tér jutott neki.

Nem egész negyedszázados hivatali működéséből több mint egy évtized esik erre az utolsó időszakra, a mikor főnökével a legtellesebb harmóniában, a közös célok szeretetével s kölcsönös benső barátsággal egybefűzve, úgyszólván kizárólag hivatalának élt. Irodalmi működése gyérebb lesz, mert hivatali lekötöttsége egyre nő s mert — a utolsó öt évben — egészsége is megrendül. A mit ezentúl ír, az életnek legnagyobb munkáihoz, a népszámlálásokhoz fűződik.

Szándékosan említem utoljára a népszámlálásokat, mert ezeknek története őrizi meg legmaradandóbban Vizaknai nevét. Első sikereit népszámlálás körül szerezte s élte végén, utolsó munkája is a népszámlálás előkészítése volt. Még mint egyetemi hallgató pályadíjat nyert Magyarország nemzetiségeiről írt munkájával, a népszámlálások anyagát rendezve, bírálva s mint egészen fiatal tisztviselőt 1890-ben hatalmas feladat elé állítják: a népszámlálás foglalkozási részének vezetése elé. A vaskos kötet, a melyben erről a munkájáról beszámolt, nemcsak itthon elsőrendű forrásmű, hanem általában úttörő: megteremti a népszámlálás anyagából a vállalati statisztikát s Európaszerte méltatott módszerét több állam mintául is veszi. Az 1900. évi népszámlálásnak már egész szervezése és vezetése rá marad; ebben az időben írt a számlálóbiztosok használatára egy ügyes kézikönyvet, a népszámlálásokban kidomborodó társadalmi szempontokról pedig magvas tanulmányt a nemzetközi statisztikai intézet budapesti ülése részére.

Alig fejezte be az 1900. évi népszámlálás munkáit, ismét népszámláláshoz hasonló nagy munka várt rá: a választójogi reform céljaira 1904-ben megindított nagy fölvétel, melynek politikai hátterét az igazságot kereső statisztikus s a nemzeti erőviszonyainkat alaposan ismerő tudós éleslátásával világította meg. S e nagy fölvétel gondja még el se szállt mellőle, mikor újra népszámlálás kérdése foglalkoztatja, az 1910. évié. Akadémiai székfoglalójában beszámol ennek sok értékes újításáról s meggyőzően érvel kedves terve, az évtődökben tartandó lajstromos népösszeírások mellett, a melyek közvetlen gyakorlati célokat is szolgálhatnak: a tanköteles összeírás, hadköteles lajstrom, választói összeírás stb. céljait. Nem érte meg ennek a megvalósulását, a mint nem érte meg termékeny elméje sok más, még üdvösebb és fontosabb gondolatának megtestesülését sem.

De a mit elért s a mit megalkotott, az maradandóvá teszi nevét.

Buday László.

